

Ольга Сергіївна Деркачова,
доктор філологічних наук, професор
кафедри педагогіки та початкової освіти
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
e-mail: olga_derkachova@ukr.net

НЕОЛОГІЗМИ ВІЙНИ ЯК МАРКЕР ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СВІТУ

Ключові слова: неологізми, новотвори, ідентичність, запозичення, війна.

Поповнення новотворами – типове явище для будь-якої мови. Найчастіше причиною цьому є позалінгвальні фактори: стрімкий розвиток суспільства, переживання і проживання надзвичайних станів, високий рівень економічної чи політичної напруги тощо. Так, свого часу наша мова поповнилася ковід-неологізмами, а з початком повномасштабного вторгнення росії на територію України спостерігаємо творення нового фольклору, активне використання нових слів, що часті стосуються маркування «своїх»-«чужих», вираження ставлення до того, що відбувається, фіксування найважливіших моментів опору та боротьби. Сьогодні можемо спостерігати в Україні своєрідний неологічний бум, адже мова завжди гостро реагує на різкі зміни у позамовній дійсності. «Поряд з екстралінгвальними факторами, які зумовлюють появу нових слів, необхідно враховувати також внутрішньомовні процеси (розширення й звуження значення, метафоризація і метонімізація значення, нашарування різних конотативних і стилістичних відтінків на основне узуальне значення слова), внаслідок яких творяться неолексеми. Іншими словами, неологізмами слід вважати не лише власне нові слова, які позначають нові реалії, а й слова, вживані з новим значенням з різними комунікативними цілями» [1]. Серед факторів утворення неологізмів: позамовний, що виникає внаслідок потреби дати назви новим предметам та явищам, та мовний – для заміни попередніх найменувань новими. Вони відповідають таким критеріям: темпоральному (доволі обмежений часовий проміжок, «тут і тепер»), певна незвичність на фоні наявних мовних норм, критерій лексикалізації (вживає чимало мовців, але є розуміння, що це слово ще нове), лексикографічний критерій (слово не фіксоване у словнику або фіксоване у словнику нових слів) [2].

Одним із найвідоміших неологізмів, пов'язаних з російсько-українською війною, є слово «кіборги». Наукова фантастика так називає біологічний організм, що містить електронні та механічні компоненти, що замінюють окремі органи або частини тіла. Також у 2014 році було чи не вперше використано семантичні неологізми «орки», «Мордор» на позначення росіян та росії відповідно. У цьому випадку маємо переосмислення вже наявних у мові слів. Адже Мордор (Чорна країна) – це країна, вигадана Дж. Р. Р. Толкінім, в якій мешкав Саурон, чорний володар. Орки – теж вигадка британського автора. Це кремезні людиноподібні істоти зі звіриними рисами, що відзначаються своєю жорстокістю і служать силам зла. 25 лютого 2022 року на офіційній сторінці Сухопутних військ України у Facebook було використано слова «орки» і «мордор».

З кінця лютого 2022 року у нашому мовленні популярними стали слова Bayraktar, Javelin, Stinger на означення відповідної воєнної техніки та озброєння. Їх можна віднести до неологізмів-запозичень. Проте згодом так почали називати дітей, домашніх улюбленців, страви. Ще маємо такі семантичні неологізми: асвабадітелі – російські окупаційні війська, бандероль – мертвий ворог у мішку, якого відправляють до росії; паляниця – слово для розпізнавання «своїх» та «чужих», потєрньєт – брехливе твердження росіян про відсутність втрат тощо.

Щодо лексичних неологізмів, то найпопулярнішими є слова на позначення росіян та явищ та ситуацій, які проживають українці в реаліях війни. Так, для ворога використовуємо такі слова: русня, кацапня, рашисти, рузкі, свинособаки.

Слово «свинособаки» утворене внаслідок основоскладання, асоціативно до наших фразем: «поводитися як свиня» (поведінка російських солдат) та «брехати як пес» (стосовно російських змів). За іншою версією, це слово утворене як калька з німецької - Schweinehund – сволота, тобто запозичення.

За допомогою українських словотвірних моделей утворено і такі неологізми, як: арестовіст, арестовлення, джавелінка, кімчикувати, дебахнулько тощо. Окрім цих слів, маємо ще ряд дієслів, утворених префіксальним способом: відбайрактарити, відчорнобаїти, відджавелінити, відкобзонити, віддвохсотити. Ще маємо такі словотвірні неологізми: бандеромобіль, є-могила, літакопад, путлернет (чебурнет) тощо. Як бачимо, нові лексеми утворюються за прикладом

існуючих в українській мові дериваційних моделей. Вони утворені на базі існуючих слів та елементів. Це складні, афіксальні або аббревіатурні утворення.

Окремо варто сказати і про неофраземи, нові прислів'я та приказки, яких з'явилося чимало: бандерівський смузі, узвар Бандери, вагнеряку на гілляку, відправити на концерт кобзона, денацифікація України, повертатися у Чорнобаївку тощо.

«Збагачення словникового складу мови інноваціями закладає основу для нового її унормування, впорядкування, систематизації і веде до перебудови семантичних відношень у лексичній системі мови загалом. Потужним засобом збагачення словникового складу неолексемами є запозичені основи. Вони слугують для утворення похідних, що наповнюють лексичну систему мови новими одиницями, важливими для з'ясування характеру суспільних змін, відображених у мові [3].

Проаналізовані неологізми яскраво відображають нашу сучасність: ненависть і зневагу до ворога та його брехливої пропаганди, ставлення до війни, героїзм українського народу, незнищенність України. Чимало неофразем відзначаються іронічно-старичним або гумористичним забарвленням, адже сміх, як і слово, - є важливою у боротьбі з ворогом та опір йому, а також у підтримці одними одних нас, українців.

Література

1. Гладка В. Поняття «неологізм» у світлі сучасних лінгвістичних парадигм. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]*. Сер. : Філологічна. 2009. Вип. 11. С. 170-177.
2. Дзюбіна О. Структура, семантика та прагматика сленгових неологізмів соціальних мереж Twitter та Facebook (на матеріалі англійської мови). Режим доступу: https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/05/dis_dzyubina.pdf
3. Олексенко В. Структурно-семантичні особливості неолексем на позначення культурно-мистецької сфери. *Записки українського мовознавства*. 2021. № 28. С. 149-168.